

סימן ט'

דעת מגדל עוז

(פי"א מה' ברכות).

בכלל קו' הכ"מ) וכן למול את הבן ומצות מילה בעשרה כמ"ש ביו"ד סי' רס"ה סי"ב והוא מתשוה"ג, וכן להקריב זבחים ומנחות שהיו הרבה כהנים בכל בית אב וצ"ע בכ"ז. ע"כ שיטת המ"ע.

ולענין עגלה ערופה נראה דבמידה יברכו לדעה זו על המדידה כיון שמצוותה ברבים כמשי"ת בע"ה בסעיף ד', וכן בעריפה יברכו על העריפה שמצוותה ברבים כדלק' סי' י"ב ס"ג, וכן ברחיצה ובמקרא הפרשה שכולן נעשין ברבים [וע"ל סי' י"ב ס"ה וסי' י"ד ס"ב וסי' ט"ו ס"א ג'].

הכל כדעת הרמב"ם אלא שהוסיף כלל אחד שמצוה שמצוותה ברבים אף שהיא חובה מברך על (אף כי לשון הרמב"ם אין משמע כלל כדבריו וכבר תמה עליו הכ"מ), ובזה מיישב על אכילת מצה על אכילת מרור על מקרא מגילה וכן על אכילת הפסח על אכילת הזבח. וקשה מלקרוא את ההלל ואולי ס"ל דא"צ לאומרה בצבור ויכול לאומרה ביחידות וצ"ע, ועוד קשה מברכת לברך את עמו ישראל באהבה דצריך עשרה, וכן לקרות בכתבי הקודש, וכן לשמוע קול שופר שהרמב"ם עצמו כתב שהיא גם לאחרים (וזה

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 41

נחל

דעת התוס' רי"ד

איתן

מג

סימן י'

דעת התוס' רי"ד

(בס' המכריע סי' ס"א ומוכא ג"כ בשה"ג פ"ק דפסחים בשם ריא"ז בשם זקנו התוס' רי"ד ובמאירי בשם י"א).

יש בה ב' כללים.

ובעריפה ע"ל סי' י"ב ס"א שנסתפקו אם מהני שליחות ולפ"ז אם יעשו שליח יברכו על העריפה ואם לאו יברכו כמו שירצה, וברחיצה ובקריאה בודאי ל"ש שליחות ויברך כמו שירצה [וע"ל סי' י"ד ס"ב וסי' ט"ו ס"א ג'].

(א) שיברך כל ברכה כמו שהוא רוצה ולא תקנו בה נוסח בשום ברכה.
(ב) זולתי אם הוא שליח יברך על. ולפ"ז בעגלה ערופה דל"ש שליחות במדידה כנ"ל בס"א בודאי יכול לברך כמו שירצה.

סימן י"א

קיצור י' שיטות

הוצאת התפארת

[א] דעת ר"ת ודעמי'.

(א) מצוה שנמשכת מברכין לעשות. (ב) ומצוה הנעשית מיד מברכין על. (ג) ומצוה שאין חובה תמיד ל"ש ב"י על (ע"ל ביאורו). (ד) וברכה שלא נתקנה ביחוד על מצוה זו רק לשבח אין מברכין על. (ה) ובב' ברכות על מצוה א' אף שאין שיהוי מברכין על גמר המצוה על.

[ב] דעת הריב"א.

(א) מצוה שא"א לעשותה ע"י שליח מברכין לעשות. (ב) מצוה שאפשר לעשות ע"י שליח מברך על. (ג) אם משכחת לה לפעמים ע"י שליח מברך על. (ד) אם לפעמים מברך אחר המצוה מברך על. (ה) אם אורחא דמילתא מחמת חביבות המצוה לעשות בעצמו מברך לעשות.

[ג] דעת הרמב"ן ודעמי'.

(א) כל מצוה שהיא חובה על עצמו ואף שאחר יכול לעשותה במינוי שליחות מברך לעשות. (ב) וכן מה שצריך להשתתף בממונו מברך לעשות. (ג) מצוה שאחר יכול לעשותה בלא מינוי שליחות מברך על. (ד) מצוה שנעשית הברכה אח"כ מברך על. (ה) מצוה שמנינה ע"ש שעבר מברך על. (ו) מצוה שהיא רשות ואינה מצוה כלל מברך על.

[ד] דעת ההשלמה ודעמי'.

(א) כל מצות חובה מברך לעשות. (ב) כל מצות

רשות מברך על. (ג) כל מצוה שכבר נעשית קודם הברכה מברך על, ויש בה ד' פרטים נכללים בכלל ב'. (א) מצוה שאין החיוב רק מחמת חשש [כביעור חמץ] מברך על. (ב) ברכה שאין באה רק מחמת פשיעתו [כברכת על מצות תפילין כשסח] מברך על. (ג) מצוה שאינה רק זכר לדאורייתא [כספירת העומר] מברך על. (ד) מצוה שנוסח הברכה אינה על עיקר המצוה [כמקרא מגילה] מברך על.

[ה] דעת המאירי.

(א) אם אותו מעשה שהברכה באה עליו אינו מצווה עכ"פ אלא שהוא נפקע ממנה אם ירצה מברך על. (ב) אם אינה נעשית ע"י מי שאותו חיוב מוטל עליו בפרט אלא ע"י אחר הן בשליחותו הן מאיליו מברך על. (ג) אם הותחלה עיקר המצוה קודם הברכה מברך על. (ד) אם המצוה נמשכת עד לאחר זמן מברך על. (ה) וחזן מהני מברך כולו לעשות.

[ו] דעת הרמב"ם.

(א) מצוה שעושה לעצמו מברך לעשות. (ב) לאחרים מברך על. (ג) לו ולאחרים אם מצות חובה מברך לעשות. (ד) מצות רשות מברך על. (ה) ואם כבר התחיל המצוה מברך על. והכ"מ הוסיף עוד כלל א' שאם היא רשות גמורה ואינה מצוה כלל אפי' אם עושה אותה לעצמו מברך על.

[ז] דעת הראב"ד כדעת הרמב"ם אלא שהוסיף ג' כללים.

(א) מצוה דרבנן מברך על. (ב) זולת אם לשון כזה כבר נתקן על מצוה דאורייתא מברך לעשות (ע"י ביאורו בפנים). (ג) וכן מצוה שאין לה קצבה מברך לעשות אף שהיא דרבנן.

[ח] דעת בעל מגדל עז,

כד' הרמב"ם אלא שהוסיף כלל א' שמצוה

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 44

שמצוותה ברבים מברך על אף שהיא חובה. [ט] דעת בעל תוס' רי"ד ודעימ'.

(א) שיברך כמו שירצה. (ב) רק אם הוא שליח מברך על.

[י] ויש עוד דעת רבנו פרץ (הבאנו בסוף ^{אוצר החכמה} שיטת ריב"א).

שאינ מברך לעשות ^{החכמה} במצוה שיש בה שיהוי וגם לא אפשר ע"י שליח ואם חסר א' מפרטים אלו מברך על, ע"ש מש"כ בזה.

סימן י"ב

דעת הירושלמי

והנה כל מש"כ הראשונים ז"ל הוא לברר טעם הבבלי ומנהגינו בברכות אלו, אבל שיטת הירושלמי בזה צריכה רבה,

והנה הברכות שמצאתי בירו' (ובפסיקתא רבתי שהיא ג"כ אגדת ירו') יש מהם בל', והם לישיב בסוכה (בירו' פ"ט דברכות ה"ג) להתעטף בציצית (שם לגי' הר"ש סירליאו וכ"ה בערוך ערך צץ ג' ולפנינו חסר) להפריש תרו"מ (שם ובמפריש לעצמו) וכן להפריש חלה (העתיק באו"ז סי' רצ"ה בשם ירו') להכניסו בבריתו של א"א (ירו' שם) לעשות סוכה לולב ציצית תפילין מזוזה (ירו' שם ובאו"ז סי' רכ"ה גריס ג"כ מעקה וכ"ז בעושה לעצמו) להדליק נר של שבת ויו"ט (או"ז סי' שס"א בשם ירו') לשמוע קול שופר (רא"ש פ"ד דר"ה בשם ירו' וכ"ה בראבי"ה ובאו"ז) לשמור חוקיו (ירו' ברכות פ"ב ה"ג).

ומהם בעל והם: על עשיית סוכה לולב ציצית תפילין מזוזה (ולגי' או"ז ג"כ מעקה) בעושה לאחרים (ירו' ברכות פ"ט ה"ג) על

נטילת לולב (שם אך בפס"ר פ"ג ב' הגירסא על מצות לולב וכ"ה בבמדב"ר פי"ד) על מצות מזוזה (שם אך ר"ש סירליאו גריס לקבוע מזוזה) על מצות תפילין (שם ומשמע בין על ש"י בין על ש"ר אך בירו' שם פ"ב ה"ג אי' כשנותן ש"י אומר על מצות תפילין כשנותן ש"ר אומר על מצות הנחת תפילין כשחולצן אומר לשמור חוקיו ועי' רמב"ן נדה נ"א גי' אחרת בירו' ודבריו שם צ"ב) על השחיטה, על כיסוי הדם, על המילה (כ"ז שם) על פדיון מע"ש או על חילול מע"ש (ירו' דמאי ספ"ק) על מצות הדלקת נ"ח או על מצות זקנים (ירו' פ"ג דסוכה) על מצות ביעור חמץ (ירו' פסחים פ"ב) על מצות קריאת מגילת אסתר (פס"ר רפי"ג) על מצות עירוב (ירו' מובא באו"ז ח"ב סי' שמ"ז ובהגמ"י פ"ו מיו"ט), ונראה לומר בדעת הירושלמי ה' כללים.

כלל א) כל מצוה שהיא רשות מברך על,

כגון שחיטה, כיסוי הדם (שנגרר אחר השחיטה כמש"כ הרמב"ם), פדיון מע"ש, עירוב, ביעור חמץ (כמ"ש ההשלמה דכיון שאם לא הי' לו חמץ א"צ לבער הו"ל כרשות

ושם כתבנו לבאר דעתו ע"ש), מגילה (כמ"ש המאירי ועוד ראשונים דכיון שמברכין על הקריאה ואין חייבין אלא בשמיעה הו"ל כברכת הרשות).

כלל ב) מצוה שנעשה הברכה אחר המצוה מברך על,

כגון לולב (דמדאגבי' נפיק בי' כדאי' בגמ' דידן) ותפילין (כדמסיק בירו' ברכות פ"ט ה"ג ובתפילין אין מברך עד אחר שנותן התפילין דעד שלא נתן הו"ל עובר דעובר ע"ש בירו' ובמפרשים ורק בחליצתן מברך קודם שיחלוץ ולכן בחליצה באמת מברך לשמור חוקיו ולא על שמירת חוקיו, וד' הירו' שם צריך קצת ביאור במה שמחלק

בין ש"י לש"ר אבל כפי הנראה עיקר החילוק בין לבישתן לחליצתן ע"ש ואולי צריך להפוך שם ש"י לש"ר, ואע"ג דבירו' שם קאמר דגם שופר מברך אחר העשי' י"ל דהירו' שהביא הרא"ש לברך לתקוע בשופר ס"ל כדמסיק בגמ' דידן פסחים ז' ב' סמי מכאן שופר דא"ה מילה נמי ע"ש וצע"ק.

כלל ג) מצוה שנעשה ע"י אחר מברך על,

וכדאי' בהדיא בירו' שם דהעושה מזוזה וציצית ותפילין וכו' לאחרים מברך על עשיית (כג' הרא"ש פ"ד דסוכה ה"ו והכל בו בה' ברכות ולג' זו הסכים הגר"א בהגהותיו בסוכה מ"ו א', ולפ"ז

ה"ה במפריש תרו"מ לחברו מברך על הפרשת תרו"מ), וה"ט דברכת על המילה דמיירי שמל ע"י אחר כדמסיק "אבי הבן אומר להכניסו" אלמא דהמל לאו היינו אבי הבן.

כלל ד) ומצוה שנעשה בעד אחרים ג"כ ועי"ז נפטרים ג"כ אחרים מהמצוה מברך על.

כגון מזוזה שהחובה על כל הדרים בבית גם אשתו וב"ב [ואע"ג שאין הבית שלהם ג"כ דעת רש"י בב"מ ק"א ב' ובכ"ד דחייבין מה"ת ואפי' להסוברים שאינם מה"ת עכ"פ מדרבנן חייבים].

וכן הדלקת נ"ח שהחויב על כל ב"ב אלא שא' מדליק ופוטר את כולם (זולת המהדרין) וכדאמרי' "נר איש וביתו" ואם הוא לא ידליק יצטרכו הן להדליק ולכן מברך על כיון שאין המצוה דווקא עליו בפרטות אלא גם על אחרים, אבל בתקיעת שופר אע"ג דמוציא הרבים בתקיעתו כיון שהברכה

לשמוע קול שופר והרי כל א' מהם שומע בעצמו לא מקרי שעושה עבורם ולכן מברך לשמוע וכן בהדלקת נר שבת אין החיוב רק על האשה (ואפי' אם האיש רוצה לא ידליק כמ"ש במ"ב) ואע"ג שאם אין אשה צריך האיש להדליק מ"מ במקום שיש אשה אין החיוב אלא עלי' משא"כ בנ"ח שאין החיוב דוקא על בעה"ב אלא א' מבני הבית מדליק בעד כולם וגם האשה יכולה להדליק בעד כולם עי' מ"ב סי' תרע"ה סק"ט (זולת לדעת הרמב"ם משמע דהמצוה על בעה"ב) ולכן מברך להדליק.

כלל ה) חוץ מאלו מברך כולן לעשות.

סימן יג

בנוסח "על מצות"

אבל לגמ' דידן אין אומרים בשום מצוה "על מצות" שהרי בפסחים ז' ב' אמרו על ביעור חמץ ולא על מצות וכן במגילה כ"א ב' מברך מג"ח כתבו כל הראשונים על מקרא מגילה וכ"ה במס' סופרים פ"ד וכן בפסחים ז' ב' על נטילת לולב ולא על מצות, ולא נשאר לדידן על מצות אלא בג' מצות על מצות תפילין על תש"ר ועל מצות ציצית על ט"ק ועל מצות עירוב. וצריך טעם למה דוקא באלו ג' ולא אמרו על מצות מילה ועל מצות מזוזה וכן כולם.

והנה בציצית ותפילין י"ל משום שכבר תקנו על תש"י להניח תפילין ורצו לשנות הנוסח כמש"כ הרא"ש ולכן לא תקנו ג"כ על הנחת תפילין כד' הירו' מפני שלשון הנחה כבר תיקנו וכן בציצית משום שכבר תקנו על ט"ג להתעטף ורצו לשנות בט"ק ולא רצו לתקן ג"כ על עטיפת ציצית כדי לשנות ועוד דבט"ק אין בו עטיפה ולכן תקנו על מצות (ועי' בד"מ או"ח סי' ח' סק"ח עוד טעם בזה), אבל בעירוב צריך טעם למה לא תקנו על הנחת העירוב,

ובאמת הי' אפשר לומר דהא מקור ברכת עירוב הוא מהירו' כמש"כ האו"ז והירו' לשיטתו דס"ל בכל המצות לברך על מצות אבל לדידן באמת צריך לברך על הנחת העירוב (ועי' ברמב"ן פ"ק דפסחים שי"א

עוד צריך טעם לדעת הירושלמי, דבאלו הברכות שמברכין בעל, כולן "על מצות" לדעת הירו' חוץ משחיטה וכיסוי הדם ומילה במל בן חברו ופדיון מע"ש שאין אומרים על מצות פדיון מע"ש או על מצות מילה וכן כל העושה מצוה בשביל אחר שאין אומר על מצות עשיית מזוזה וכ"ה ג, וצריך טעם מ"ש אלו.

ונראה עפ"ד הרמב"ם פ"א מברכות כפי מה שביאר הכ"מ דעירוב הוא ברכת מצוה ולא חובה משום שמצוה לערב משא"כ שחיטה (וכיסוי הדם שנגרר ג"כ אחר שחיטה) שאין זה חיוב כלל אלא רשות גמור (וביארנו לעיל בד' הרמב"ם), ולפ"ז א"ש דבברכות רשות לגמרי אין שייך לומר "על מצות" שאין עליו מצוה כלל ולכן בשחיטה וכיסוי הדם ופדיון מע"ש שהוא רשות גמור וכן במצוה שעושה עבור חברו כמו מילה ושאר עשיות עבור חברו שהן רשות גמור אין אומרים "על מצות", אבל בשאר כל הברכות כמו הפרשת תו"מ שהוא מצוה אף אם אין רוצה לאכול (לפ"ד הרבה ראשונים כנ"ל בשיטת ההשלמה) לולב, מזוזה, תפילין, עירוב, ביעור חמץ, הדלקת נ"ח, מקרא מגילה כל אלו הן ברכות חוב ומברך "על מצות" אם עושה אותן בעד עצמו, וכ"ז לשיטת הירושלמי.

בשאר עירובין ותש"ר מפני שכבר בירך על ש"י להניח תפילין הוצרך לשנות בתש"ר ולומר על מצות לפי שקרוב הי' ליפטר בברכה ראשונה" עכ"ל.

ומה שיש ברכות שתקנו בהן בה' על השחיטה, על הטבילה, על המילה, על העריות, על המצות (סוכה מ"ו א') על המעקה (שאלתות עקב ס"י קמ"ה) על התרומה (שאלתות ר"פ צו) ובשאר המצות לא תקנו בה' כגון על נט"י על ספירת העומר על נטילת לולב על מקרא מגילה וכן כולן, זהו פשוט דבמקום שיש חיבה א' שייך ה' אבל במקום שיש יותר מתיבה א' ל"ש ה', תדע דבמעקה גופה ד' הרמב"ם לברך על עשיית מעקה ולא על העשי' של מעקה וכן בהפרשת תרו"מ על הפרשת תרומה ולא על ההפרשה של תרומה ופשוט.

אוצר החכמה

לברך להניח עירוב). אבל לא יתכן דהא הרמב"ם פ"א מעירובין הט"ז ופ"ו מיו"ט ה"ט העתיק הנוסח על מצות עירוב וכן כל הפוסקים אע"פ שלא פסקו כהירו' בשאר הברכות. (וצ"ע על ס' התניא שפוסק כהירו' "על מצות הדלקת נ"ח" מובא בחי' אנשי שם פ"ק דפסחים ומ"ש מכל המצות)

ואפשר משום דברכת עירוב כולל הרבה מיני עירובין כמו עירובי חצרות ושתופי מבואות ועירובי תחומין ועירובי חבשילין לכך תקנו על מצות שזה כולל כל המצות שבעירוב (ועי' מ"ב ס"י שס"ו ס"ק ע"ט) וצע"ק.

שוב מצאתי בעזה"י באבודרהם ה' עירובין שכתב "ולא מצינו שום ברכה שיאמר בה על מצות כי אם זאת ותש"ר שמברך על מצות תפילין והטעם בעירוב מפני שאינו יכול לערב תחומין אלא לדבר מצוה תקנו לומר כן

ע"כ קונטרס הברכות.